

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ

ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի
ասպիրանտների և հայցորդների
նստաշրջանի
նյութերի ժողովածու

2(2) 2018

Երևան
2019

Հրատարակության է երաշխավորել Երևանի պետական
համալսարանի գիտական խորհուրդը

Գլխավոր խմբագիր՝

իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ. Ս. Ղազինյան

Խմբագրակազմ՝

*իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Հ. Գաբրուզյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ս. Ա. Դիրբանդյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Գ. Բ. Դանիելյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Մ. Հայկյանց
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Գ. Վաղարշյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Դ. Ավետիսյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Վ. Ստեփանյան
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Կ. Ա. Գևորգյան
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Ս. Գ. Մեղրյան*

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
Երևանի պետական
համալսարան

Խմբագրության հասցեն՝ ՀՀ,
0025, Երևան, Ալեք
Մանուկյան 1, ԵՊՀ
իրավագիտության
ֆակուլտետ
Հեռ.՝ 060-71-02-43

Էլ. կայք՝ publications.ysu.am
publishing.ysu.am

Խմբագրությունը կարող է
հրապարակել նյութեր՝
համամիտ չլինելով
հեղինակների
տեսակետներին:

e-mail: law@ysu.am
Տպագրական 26,25 մամուլ:

Տպարանակը՝ 100
Հանձնված է շարվածքի՝
15.01.2019

Հանձնված է տպագրության՝
02.05.2019

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Գևորգ Վիրաբյան

ՊԵՏՅԱՆՍՏՆԱՆՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ
ՄԵԹՈԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ 7

Ռեզա Աբաջյան

«ՄՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԱՅԻ» ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԸ ԵՎ
ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԵՐԻ
ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ՄԵՐՆԴԻ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ (1918-1926 ԹԹ.).....42

Տաթևիկ Նահապետյան

ԴԵՄՈՒՍԸ ՈՐՊԵՍ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՀԱՐՈՒՑՄԱՆ
ՀԻՄՔ 52

Մոսե Բարսեղյան

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ՝ ՄԱՐԴՈՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐՈՎ ԵՎ ԱՋԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՎ
ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ՈՐՈՇ
ՀԱՐՑԱԴՐՈՒՄՆԵՐ.....63

Արմինե Դանիելյան

ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՄԲ ՊԱՏՃԱՌՎԱԾ ՎՆԱՍԻ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ
ԱՐԴԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ 77

Մոսի Ալեքսանյան

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՐՑԱԽԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԿՈՂՄԻՑ.....88

Քրիստինե Գաբուզյան

ՀԱՅՑԱՅԻՆ ՎԱՂԵՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ.....101

Արթուր Վարդանյան

ԿՈՈՊԵՐԱՏԻՎԸ ՈՐՊԵՍ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԻ
ՅՈՒՐԱՀԱՏՈՒԿ ՏԵՄԱԿ.....122

Եվա Սադոյան	
ԶԲՈՍԱՇՐՋԱՅԻՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՏՈՒՑՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ	137
Ռուբինա Պետրոսյան	
ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԽՆԱՄԱՏԱՐ ԸՆՏԱՆԻՔԸ ՈՐՊԵՍ ԱՌԱՆՅ ԾՆՈՂԱԿԱՆ ԽՆԱՄՔԻ ՄՆԱՅԱԾ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ԽՆԱՄՔԻ ԵՎ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆՆ ՈՒՂՂՎԱԾ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏՆԵՐ (ԻՐԱՎԱՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ)	153
Մամինե Պետրոսյան	
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲԱԺՆԱՅԻՆ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐՔՈ ԳՏՆՎՈՂ ԳՈՒՅՔԻ ՏՆՕՐԻՆՈՒՄԸ	178
Աշխեն Սողոմոնյան	
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԼՈՒԾԱՐՄԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՅ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ	192
Էդգար Կարապետյան	
ԱՆՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԿԱՏԱՐՎՈՂ ԲՈՒՆԻ ՍԵՌԱԿԱՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՌՈՒՅՎԱԾՔԸ, ՎԻՃԱԿԸ ԵՎ ՇԱՐԺԸՆԹԱՅԸ ՀՀ-ՈՒՄ	210
Նունե Հայրապետյան	
ՍԵԴԻԱՑԻԱՅԻ (ՀԱՇՏԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ) ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ՊՐՈԲԱՅԻՈՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹ.....	222
Լիանա Եղիգարյան	
ՊԱՏԻԺ ԳՆՑՄԱՆԱԿԱՆՈՐԵՆ ՉԿԻՐԱՌԵԼԻՄ ՄԱՀՄԱՆՎԱԾ ՓՈՐՁԱՇՐՋԱՆԻ ՎԵՐԱՑՄԱՆ ՀԻՄՔԵՐԻ ԵՎ ԴՐԱՆՅ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՈՐՈՇ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ.....	233

Ռոզա Աբրահամյան	
ԱՆՉԱՓՈՒՄԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՅԱԼՆԵՐԻ ՆԿԱՏԱՄԲ	
ԱԶԱՏԱԶԳԿՄԱՆ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՏԱՐԲԵՐԱԿՄԱՆ ԵՎ	
ԱՆՀԱՏԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ	
ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ.....	247
Սրբուհի Գալյան	
ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ՆԿԱՏԱՄԲ ԿԻՐԱՌՎՈՂ	
ՊԱՏԻժՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ.....	259
Տիգրան Ղազարյան	
ՄԱՍՆԱՎՈՐ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔԻ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ՔՐԵԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹ	
ՆԱԽԱՁԵՌՆԵԼՈՒ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....	269
Անի Դանիելյան	
ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՄԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՐԿԱՅԻ	
ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ.....	293
Առնուլդ Վարդանյան	
ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԻ ՀԱՐԿԱԴՐԱՆՔԻ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ	
ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ԱՌԱՆՁԻՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԻ	
ՏԱՐԲԵՐԱԿՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ.....	310
Անի Զիլինգարյան	
ՊԱՐՏԱՎՈՐԵՑՄԱՆ ԵՎ ՈՉ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆ ՎԻՃԱՐԿՄԱՆ	
ՀԱՅՑԵՐԻ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ	327
Լիլիթ Պետրոսյան	
«EX OFFICIO» ՄԿԶԲՈՒՆՔԻ ԻՐԱՑՄԱՆ	
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ	
ՓՈՒԼՈՒՄ	340
Անի Միքայելյան	
ԸՆԴԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԻ ԽԱԽՏՄԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ	
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻ ՀԱՐՈՒՑՄԱՆ ՓՈՒԼՈՒՄ.....	354

Տիգրան Դադունց

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ
ՕՏԱՐԵՐԿՐՅԱ ԱՆՁԱՆՑ ՀՈՂԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԴԱՏԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐ 370

Տաթևիկ Սարուխանյան

ՀԱՇՏԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ՝ ՈՐՊԵՄ ՎԵՃԵՐԻ ԼՈՒԾՄԱՆ
ԱՅԼԸՆՏՐԱՆՔԱՅԻՆ ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԻ ԷՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 386

Գրիգոր Չոբանյան

ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՔՆԻՇԻՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ
ԳԼՈՔԱԼԻԶՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ 405

ՀԱՅՑԱՅԻՆ ՎԱՂԵՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ

Քրիստինե Գաբուզյան¹

Հայցային վաղեմությունը քաղաքացիական իրավունքի կենտրոնական ինստիտուտներից մեկն է, քանի որ սահմանում է դատական կարգով սուբյեկտիվ իրավունքի պաշտպանության ժամանակային սահմանները, իսկ դատական պաշտպանությունը իրավունքների պաշտպանության հիմնական միջոցն է²:

Հայցային վաղեմության ինստիտուտի մասին առավել ամբողջական և ճշգրիտ պատկերացում կազմելու համար նախ և առաջ անհրաժեշտ է հասկանալ հայցային վաղեմության ինստիտուտի էությունը:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի³ 331-րդ հոդվածը հայցային վաղեմություն է համարում իրավունքը խախտված անձի հայցով իրավունքի պաշտպանության ժամանակահատվածը:

Համանման սահմանում է առկա նաև ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքում⁴:

Առհասարակ տարբեր երկրների օրենսդրության վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ հայցային վաղեմության ժամկետի հասկացությունը բովանդակային տեսանկյունից հիմնականում համընկնում է:

Գերմանիայի քաղաքացիական օրենսգիրքը հայցային վաղեմության հասկացություն որպես այդպիսին չի տալիս, սակայն դրա էությունը պարզ է դառնում համապատասխան հոդվածների համակարգային վերլուծության արդյունքում: Այսպես, 194-րդ հոդվա-

---

¹ ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ, գիտական դեկավար՝ ի. գ. դ., պրոֆ. Վ. Ավետիսյան:

² Տե՛ս **Բարսեղյան Տ. Գ.**, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք, առաջին մաս, 4-րդ հրատ., Երևան, «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2014, էջ 279:

³ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրք, ՀՀՊՏ 1998.08.10/17 (50), ընդունվել է 05.05.1998 թ., ուժի մեջ է մտել 01.01.1999 թ.:

⁴ ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքի 195-րդ հոդվածի համաձայն՝ հայցային վաղեմություն է անձի, որի իրավունքը խախտվել է, հայցով իրավունքի պաշտպանության ժամկետը: Տե՛ս Гражданский кодекс Российской Федерации (ГК РФ), 30 ноября 1994 года, N 51-ФЗ:

ծի 1-ին մասի համաձայն, իրավունքը՝ պահանջելու, որ մյուս անձը կատարի գործողություններ կամ ձեռնպահ մնա գործողություններից (հայցապահանջ), ենթակա է հայցային վաղեմության, իսկ 214-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հայցային վաղեմության ժամկետի լրանալուց հետո պարտապանն իրավունք ունի հրաժարվելու կատարումից¹:

Լիտվայի քաղաքացիական օրենսգրքի 1.124-րդ հոդվածը, տալով վաղեմության սահմանումը, նշում է՝ վաղեմությունը օրենքներով սահմանված ժամանակահատվածն է, որի ընթացքում անձը կարող է պաշտպանել իր խախտված իրավունքը հայց ներկայացնելու միջոցով²:

Միջազգային իրավական փաստաթղթերում նույնպես հայցային վաղեմության բնորոշման հարցում նույն մոտեցումն է առկա: Մասնավորապես Ունիդրոյայի սկզբունքների³ 10.1-ին հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ սկզբունքներով կարգավորվող իրավունքների իրականացումն արգելվում է այն ժամանակահատվածն անցնելուց հետո, որը, տվյալ գլխի կանոնների համաձայն, կոչվում է հայցային վաղեմություն: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ վաղեմության ժամկետներին նվիրված գլուխը դատավարական գործընթացների նախաձեռնմանը առնչվող ժամկետներն է կարգավորում:

Սկզբունքների համաձայն ժամանակի լրանալը չի վերացնում իրավունքները, և իրավունքը կարող է դեռ պաշտպանության ակնկալիք ունենալ, նույնիսկ եթե այդ իրավունքի համար հայցային վաղեմության ժամկետի անցած լինելը հաստատվել է (հոդված 10.9, մաս 1, 3):

---

¹ St^u Bürgerliches Gesetzbuch (Ursprüngliche Fassung vom: 18. August 1896 (RGBl. S. 195), Inkrafttreten am: 1. Januar 1900) in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002, <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html#BJNR001950896BJNG023101377>:

² St^u Civil Code of the Republic of Lithuania, of July 18, 2000, Law No. VIII-1864 (Last amended on April 12, 2011, No XI-1312), http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=202088:

³ St^u Unidroit Principles Of International Commercial Contracts 2016, <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016>:

Այսպիսով՝ պարզ է դառնում, որ հայցային վաղեմությունը ժամանակային սահմանափակում է, որի սահմաններում հայցով ներկայացված պահանջը կարող է բավարարվել դատարանի կողմից¹: Ընդ որում՝ հիմնական մոտեցումն այն է, որ հայցային վաղեմության ժամկետի անցնելը չի դադարեցնում սուբյեկտիվ իրավունքը, և վերջինս շարունակում է գոյություն ունենալ ու կարող է նաև իրականացվել:

Սակայն սա միակ մոտեցումը չէ: Այսպես, Լատվիայի քաղաքացիական օրենսգրքի 1910-րդ հոդվածի համաձայն, վաղեմության ժամկետի անցնելուց հետո դադարում է ոչ միայն հայցի իրավունքը, այլ նաև պարտավորական իրավունքն ինքնին²:

Առհասարակ բոլոր իրավական համակարգերը ճանաչում են իրավունքի վրա ժամանակի անցնելու ազդեցությունը: Գոյություն ունեն երկու հիմնական մոտեցումներ: Մի մոտեցման համաձայն՝ ժամանակի անցնելը վերացնում է իրավունքներն ու դատավարական գործընթացները: Բսկ մյուս համակարգի համաձայն՝ ժամանակի անցնելը գործում է միայն որպես պաշտպանություն դատարանում հայց հարուցելու դեմ³:

Հաշվի առնելով վերոնշյալը՝ անհրաժեշտ է քննարկման առարկա դարձնել հայցային վաղեմության ժամկետի ազդեցության հարցը հայցի իրավունքի և սուբյեկտիվ իրավունքի վրա:

Հայցային վաղեմության հասկացությունը սերտորեն կապված է հայցի իրավունքի հասկացության հետ: Տարբերակում են հայցի իրավունք՝ դատավարական իմաստով՝ որպես իրավունք դիմելու դատարան խախտված սուբյեկտիվ իրավունքի պաշտպանության համար, և հայցի իրավունք նյութական իմաստով՝ որպես իրա-

---

¹ Տե՛ս **Диденко А. Г.**, Гражданское право, Общая часть, Курс лекций, Алматы, изд. «Нур-Пресс», 722 с., 2006, <https://lawbook.online/kniga-rossii-pravo-grajdanskoe/grajdanskoe-pravo-obschaya-chast-kurs-lektsiy.html>:

² Տե՛ս The Civil Law of Latvia, adopted on 24 April 1997, (with amendments till 29.10.2015), <http://vvc.gov.lv/index.php?route=product/search&search=civil%20law>:

³ Տե՛ս Unidroit Principles Of International Commercial Contracts 2016, <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016>:

վունք՝ դատարանից ստանալու խախտված սուբյեկտիվ իրավունքի պաշտպանություն¹:

Հայցային վաղեմության ժամկետի անցնելը հայցային վաղեմություն կիրառելու մասին վեճի կողմի հայտարարության հետ համակցությամբ մարում է միայն նյութական իմաստով հայցի իրավունքը, ինչը հիմք է հայցը մերժելու համար: Ինչ վերաբերում է դատավարական իմաստով հայցի իրավունքին, ապա այդ իրավունքը հայցային վաղեմության լրանալով չի մարում²:

Ակնհայտ է, որ հայցի դատավարական իրավունքի սահմանափակման մասին խոսք չի կարող լինել. դատական պաշտպանության իրավունքը սահմանափակման ենթակա չէ (Սահմանադրության 61-րդ հոդվածի 1-ին մաս. յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունք):

Հայցի իրավունքը ոչ թե հարկադիր պաշտպանության կարիք զգացող խախտված կամ վիճարկվող իրավունքն է ընդհանրապես, այլ այդ իրավունքն իրացնելու օրենքով ապահովված երաշխիքն է և այն հայցային (դատավարական) ձևով հարկադրաբար իրականացնելու հնարավորությունը: Այլ կերպ ասած՝ հայցի իրավունքը ոչ թե հայցվորի խախտված կամ վիճարկվող սուբյեկտիվ իրավունքն է, այլ դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքը որոշակի դատավարական կարգով (հայցային ձևով) իրացնելու հնարավորությունը³, հայցային վարույթի միջոցով այդ իրավունքի պաշտպանություն ստանալու հնարավորությունը⁴:

---

¹ См. и Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части первой (постатейный), под ред. **Гришаева С.П., Эрделевского А.М.**, М., изд. «Юристъ», 2005, 892 с., <https://www.lawmix.ru/commlaw/1318?page=62>:

² См. и **Гришаев С.П., Эрделевский А.М.**, նշված աշխատությունը, <https://www.lawmix.ru/commlaw/1318?page=62>:

³ См. и **Պետրոսյան Ռ. Չ.**, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարություն, 4-րդ հրատ., Եր., «Ոսկան Երևանցի» հրատ., 2012, 692 էջ, էջ 246, **Рязановский В. А.**, Единство процесса, М., изд. юрид. бюро «Городец», 1996, էջ 13-15, **Добровольский А. А.**, Исковая форма защиты права, М., изд-во Моск. ун-та, 1965, էջ 77:

⁴ См. и **Диордиева О.Н.**, Гражданское процессуальное право, учебно-методический комплекс, М., изд. центр ЕАОИ, 2008, 284 с.,

Հայց ներկայացնելու իրավունքը կախված չէ շահագրգիռ անձի մոտ նյութաիրավական իմաստով հայցի իրավունքի (հայցի բավարարում ստանալու իրավունք) առկայությունից կամ բացակայությունից: Հայց ներկայացնելու պահին միայն ենթադրվում է, որ այդպիսի իրավունքը պատկանում է շահագրգիռ անձին: Այդ հարցը վերջնական որոշում է դատարանը գործն ըստ էության քննելիս և լուծելիս¹:

Հայցային վաղեմության ժամկետը որպես նյութական իմաստով հայցի իրավունքը մարող ժամկետ լինելու հարցը միանշանակ է ընկալվում բոլոր հեղինակների կողմից և երբևէ վեճերի առարկա չի եղել:

Նույնը չի կարելի ասել սուբյեկտիվ իրավունքի վրա հայցային վաղեմության ժամկետի ազդեցության մասին, քանի որ այս հարցում հեղինակների մոտեցումները միատեսակ չեն:

Երկար տարիներ վեճի առարկա է այն հարցը, թե արդյոք հայցային վաղեմության ավարտմամբ մարում է ինքնին հայցվորին պատկանող սուբյեկտիվ քաղաքացիական իրավունքը, թե՞ ոչ: Գիտնականների մի խմբի կարծիքով վաղեմության ժամկետի ավարտմամբ դադարում է ինքնին սուբյեկտիվ իրավունքը, որն անքակտելիորեն կապված է նրա հարկադիր իրականացման հնարավորության հետ, որը տվյալ դեպքում վերանում է: Որոշ գիտնականների տեսանկյունից սուբյեկտիվ իրավունքը վերանում է միայն հայցվորի կողմից հայցային վաղեմությունը բաց թողնելու հիմքով հայցը մերժելու մասին դատարանի կողմից որոշում կայացվելու պահից: Վերջապես, շատ հեղինակների կարծիքով, հայցային վաղեմության ավարտմամբ սուբյեկտիվ իրավունքը չի մարում, այլ շարունակում է գոյություն ունենալ, չնայած չի կարող իրականացվել հարկադիր կարգով²:

<http://lib.sale/protsess-grajdanskiy/diordieva-grajdanskoe-protsessualnoe-pravo.html>:

¹ Տե՛ս **Тихиня В.Г.**, Гражданский процесс, учебник, 2-е изд., перераб., Минск, изд. ТетраСистемс, 2013, 496 с., https://studme.org/10441216/pravo/pravo_isk:

² Տե՛ս **Сергеев А. П.**, Гражданское право, 2010, <http://be5.biz/pravo/g014/18.html#3>:

Այսպես՝ Գ. Ֆ. Շերշենիչը¹, Դ. Ի. Մելերը², Մ. Մ. Ագարկովը³, Օ. Ս. Իոֆեն⁴ այն դիրքորոշմանն էին, որ, հայցային վաղեմության ժամկետի լրանալով, սուբյեկտիվ իրավունքը դադարում է: Ի հակակշիռ նշված դիրքորոշմանը՝ Ի. Բ. Նովիցկին⁵, Վ. Ա. Թարխովը⁶, Ե. Ա. Սուխանովը⁷, Ա. Պ. Սերգենը⁸ գտնում էին, որ, հայցային վաղեմության ժամկետի լրանալով, սուբյեկտիվ իրավունքը չի դադարում, այլ շարունակում է գոյություն ունենալ իրավաբանորեն ավելի թուլացած ձևով:

Տեսակետների նման տարբերությունը հիմնականում պայմանավորված է նրանով, որ տարբեր են նաև հեղինակների մոտեցումները առհասարակ իրավահարաբերության, սուբյեկտիվ իրավունքի բովանդակության, իրավունքի պաշտպանության հարցերում: Ուստի անհրաժեշտ է նախ քննարկման առարկա դարձնել նշված հարցերը՝ պարզելու համար նրանց կապը հայցային վաղեմության ինստիտուտի հետ:

Սուբյեկտիվ քաղաքացիական իրավունքների բովանդակության բավականին մեծ զանազանության պայմաններում կարելի է հայտնաբերել, որ ցանկացած դեպքում այդպիսի իրավունքը հան-

---

¹ Տե՛ս **Шершеневич Г.Ф.**, Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.), М., изд. «СПАРК», 1995, էջ 139:

² Տե՛ս **Мейер Д.И.**, Русское гражданское право, (в 2-х ч. Часть 1), 1902, по исправленному и дополненному 8-му изд., (в серии «Классика российской цивилистики»), М., изд. «Статут», 1997, էջ 282:

³ Տե՛ս **Агарков М.М.**, Обязательства по советскому гражданскому праву, М., Юридическое издательство НКЮ СССР, 1940, էջ 56-59:

⁴ Տե՛ս **Иоффе О.С.**, Советское гражданское право, М., Изд. Юрид. лит., 1967, էջ 352

⁵ Տե՛ս **Новицкий И.Б.**, Сделки, исковая давность, М., Государственное издательство юридической литературы, 1954, էջ 224:

⁶ Տե՛ս **Тархов В.А.** Гражданское право. Общая часть. Курс лекций, Чебоксары, Чув. кн. изд-во, 1997, 331 с., էջ 246-247:

⁷ Տե՛ս **Гражданское право**, в 4 т., том 1, Общая часть, учебник 3-е издание, переработанное и дополненное, под ред. **Е.А.Суханова**, М., «Волтерс Клувер», 2008, էջ 636-637:

⁸ Տե՛ս **Сергеев А.П.**, Гражданское право, 2010, <http://be5.biz/pravo/g014/18.html#3>:

դիսանում է երեք իրավագործությունների տարատեսակ կոմբինացիաների արդյունք.

1. սեփական գործողություններ իրականացնելու իրավագործություն, ինչը նշանակում է սուբյեկտի կողմից փաստական և իրավաբանական նշանակություն ունեցող գործողություններ ինքնուրույն իրականացնելու հնարավորություն,

2. պահանջի իրավագործություն, որն իրենից ներկայացնում է պարտավոր անձից նրա վրա դրված պարտականությունների կատարում պահանջելու հնարավորություն,

3. պաշտպանության իրավագործություն, որը հանդես է գալիս որպես պաշտպանության տարբեր միջոցներ օգտագործելու կամ սուբյեկտիվ իրավունքի խախտման դեպքում պետական-հարկադրական միջոցների օգտագործում պահանջելու հնարավորություն¹:

Տեսակետը, որ հայցային վաղեմության ժամկետի լրանալը հանգեցնում է սուբյեկտիվ իրավունքի դադարմանը, պայմանավորված է սուբյեկտիվ իրավունքի նշված երրորդ իրավագործության հանդեպ հեղինակների ունեցած մոտեցմամբ: Մասնավորապես, այդ տեսակետը պաշտպանող հեղինակները պաշտպանության իրավագործությունը համարում են սուբյեկտիվ իրավունքի պարտադիր տարր, առանց որի այդ իրավունքը չի կարող գոյություն ունենալ:

Այսպես՝ Գ. Բ. Մեյերը նշում է, որ վաղեմության գործողությունը՝ որպես իրավունքի դադարման միջոց, անմիջականորեն դրսևորվում է նրա պահպանության ընթացքում. իրավունքը դադարում է վաղեմության ուժով այն պատճառով, որ նրան հայտնի պայմաններում մերժվում է դատական պաշտպանությունը, իսկ առանց դրա գոյություն չունի նաև իրավունք²: Նույն մոտեցումն է արտահայտում նաև Օ. Ս. Իոֆֆեն. հայցային վաղեմության ժամկետի լրանալով վերանում է սուբյեկտիվ քաղաքացիական իրավունքը հարկադիր իրականացնելու հնարավորությունը, իսկ դա

---

¹ См. и Гражданское право, в 4 т., том 1, Общая часть, учебник 3-е издание, переработанное и дополненное, էջ 121, **Բարսեղյան Տ. Վ.**, նշված աշխատությունը, էջ 66, **Թարхов В.А.**, նշված աշխատությունը, էջ 118:

² См. и **Мейер Д. И.**, նշված աշխատությունը, էջ 282:

նշանակում է, որ դադարում է գոյություն ունենալ նաև ինքնին սուբյեկտիվ իրավունքը¹:

Նշված մոտեցման կողմնակից է նաև Պ. Գույվանը, որը նշում է, որ ժամկետը անձի սուբյեկտիվ նյութական իրավունքի բաղադրամաս է, իսկ նրա լրանալը, ինչպես նաև վերջինիս այլ բնութագրիչների սպառվելը հանգեցնում է սուբյեկտի իրավունքի դադարմանը: Այսպես՝ հայցային վաղեմության հոսքի սկիզբը ապահովում է անձի մոտ հայցային պահանջի պաշտպանողական իրավագործության հայտնվելը, իսկ նրա հոսքի ավարտը հայց չներկայացնելու փաստի հետ նշանակում է հայցի պաշտպանողական իրավունքի դադարում²:

Պետք է նկատի ունենալ, որ, ըստ էության, հայցային վաղեմության ժամկետի հասկացությունը նույնն է երկու խումբ հեղինակների մոտ: Այսպես՝ Մ. Ի. Բրագինսկին նշում էր, որ հայցային վաղեմության ժամկետը պարտապանի՝ պարտավոր անձի կողմից գործողություններ կատարելուն հարկադրելու միջոցով խախտված սուբյեկտիվ իրավունքների վերականգնման և պաշտպանության համար պետության կողմից երաշխավորված ժամկետ է: Դա ժամանակահատված է, որի ընթացքում հնարավոր է գործուն դատական պաշտպանություն³:

Ե. Ա. Սուխանովը հայցային վաղեմություն է համարում դատարան հայց ներկայացնելու միջոցով խախտված իրավունքի հարկադիր պաշտպանության ժամկետը⁴:

Ա. Պ. Սերգեևը հայցային վաղեմությունը բնորոշում է որպես ժամկետ, որի ընթացքում անձը, որի իրավունքը խախտվել է, կարող է պահանջել իր իրավունքի հարկադիր իրականացում կամ պաշտպանություն⁵:

---

¹ Տե՛ս **Иоффе О. С.**, նշված աշխատությունը, էջ 352:

² Տե՛ս **Гуйван П.**, Проблемы судебного применения исковой давности, Журнал «Legea și viața» («Закон и Жизнь»), № 2\2, февраль 2016, էջ 36:

³ Տե՛ս **Брагинский М.И.**, Гражданский кодекс Российской Федерации: Комментарий, М., изд. «Спарк», 1995, էջ 258:

⁴ Տե՛ս Гражданское право, в 4 т., том 1, Общая часть, учебник 3-е издание, переработанное и дополненное, էջ 630:

⁵ Տե՛ս **Сергеев А. П.**, նշված աշխատությունը, <http://be5.biz/pravo/g014/18.html#3>:

Վ. Ա. Թարխովը հայցային վաղեմություն է համարում այն ժամանակահատվածը, որից հետո վերանում է դատարանի օգնությամբ սուբյեկտիվ իրավունքը հարկադիր իրականացնելու իրավագործությունը¹:

Հեղինակների նշված երկու խմբերն էլ հայցային վաղեմությունը բնորոշում են որպես սուբյեկտիվ իրավունքը հարկադիր իրականացնելու հնարավորությունը դադարեցնող ժամկետ, սակայն առաջին խումբը, հարկադիր իրականացնելու հնարավորությունը համարելով սուբյեկտիվ իրավունքի հատկանիշ, բնորոշում է հայցային վաղեմությունը նաև որպես սուբյեկտիվ իրավունքը դադարեցնող ժամկետ:

Վ. Ա. Թարխովը այդ դիրքորոշման թույլ կողմ է համարում սուբյեկտիվ իրավունքի գոյության վերականգնման անխուսափելի թույլատրումն այն դեպքերում, երբ դատարանը կվերականգնի բաց թողնված ժամկետը, կամ հենց պարտապանը կիրականացնի կատարումը, չնայած այդ գործողություններից ոչ մեկը չի կարող դիտվել որպես իրավահարաբերություն ծնող իրավաբանական փաստ²:

Իսկապես, հայցային վաղեմության՝ որպես սուբյեկտիվ իրավունքի գոյությունը դադարեցնող ժամկետի պարագայում անտրամաբանական կլինե՞ր նախատեսել այդ ժամկետը վերականգնելու հնարավորություն. կատացվե՞ր, որ հայցային վաղեմության ժամկետը իրավահարաբերության հատկանիշ է, նրա գոյության ժամկետը, և դրա լրանալն անխուսափելիորեն կհանգեցնե՞ր իրավունքի դադարման՝ անկախ ցանկացած հանգամանքից: Մինչդեռ քաղաքացիական օրենսգրքի 342-րդ հոդվածը, հնարավոր համարելով հայցային վաղեմության ժամկետի բացթողումը հարգելի ճանաչելը, վկայում է, որ հայցային վաղեմության ժամկետը սուբյեկտիվ իրավունքն իրականացնելու ժամկետ է: Հայցային վաղեմության ժամկետի բացթողումը հարգելի ճանաչելու հիմքերն այնպիսին են, որ սահմանափակում են անձի՝ գործողություններ կատարելու հնարավորությունը: Այսինքն՝ ժամկետը լրացած համարելու հարցը կախվածության մեջ է դրված սուբյեկտին առնչվող այնպի-

---

¹ Տե՛ս **Тархов В. А.**, նշված աշխատությունը, էջ 241:

² Տե՛ս նույն տեղը, էջ 247, **Кириллова М.Я.**, Исковая давность, М., изд. юрид. лит., 1966, էջ 21-29:

սի հանգամանքից, ինչպիսին անձի՝ գործողություններ կատարելու հնարավորությունն է:

Իսկ ինչ վերաբերում է անկախ հայցային վաղեմության ժամկետը լրացած լինելուց պարտավորությունը կատարելուն, ապա նախ նշենք, որ առհասարակ հայցային վաղեմությունը որպես սուբյեկտիվ իրավունքը դադարեցնող ժամկետ դիտարկող հեղինակների աշխատություններում քիչ է անդրադարձը այն հարցին, թե ինչպիսի իրավահարաբերության շրջանակում է իրականացվում պարտավորությունը, եթե, այնուամենայնիվ, չնայած հայցային վաղեմության ժամկետը լրացած լինելուն, պարտապանը կատարում է այն:

Հայցային վաղեմության ժամկետի լրանալուց հետո պարտավորությունը կատարելու հարցին անդրադարձել է Դ. Բ. Մեյերը: Նա նշում է, որ եթե իրավունքը դադարում է վաղեմության ուժով, սակայն, չնայած դրան, պարտապանը կատարում է պարտավորության առարկան կազմող գործողություն, ապա պարտավորության առարկա կազմող գործողություն կատարելն ունի նվիրատվության նշանակություն: Սակայն նվիրատվությունը ենթադրում է նվիրելու մտադրություն, հետևաբար և տվյալ գործողության կատարումը այն դեպքում միայն կարելի է համարել իսկապես նվիրատվություն, երբ պարտապանը գիտակցում է, որ նա պարտավոր չէ կատարել գործողությունը: Իսկ եթե նա ունի հակառակ գիտակցումը և կատարել է վճարումը, ապա կարող է այն հետ պահանջել, և պարտքին հղում անելն իզուր կլինի, քանի որ վճարում կատարելու պահին պարտքն այլևս գոյություն չուներ¹:

Հայցային վաղեմությունը որպես սուբյեկտիվ իրավունքը դադարեցնող ժամկետ դիտարկող հեղինակների ուժեղ փաստարկ Վ. Ա. Թարխտովը համարում է իրավահարաբերության գոյության համար սանկցիայի անհրաժեշտությունը մատնանշելը: Սակայն հայցային վաղեմության ժամկետի լրանալուց հետո պարտավորությունը կատարելը, ըստ էության, գոյություն ունեցող իրավահարաբերության կատարում է, հակառակ դեպքում այն անհիմն կլիներ: Սակայն վաղեմության ենթարկված պարտավորությունը կատարած անձը իրավունք չունի հետ պահանջելու կատարումը, նույ-

---

¹ См. у **Мейер Д.И.**, նշված աշխատություն, էջ 285:

նիսկ եթե նա չգիտեր հայցային վաղեմության ժամկետի լրացած լինելու մասին¹:

Նշված դրույթը, որը նույնական է քաղաքացիական օրենսգրքի 343-րդ հոդվածի (պարտապանը կամ այլ պարտավոր անձ, ով պարտականությունը կատարել է հայցային վաղեմության ժամկետը լրանալուց հետո, իրավունք չունի կատարածը հետ պահանջելու, թեկուզև կատարելու պահին նա չի իմացել վաղեմության ժամկետի լրանալու մասին) կարգավորմանը, որպես իրավահարաբերության գոյության հիմնավորում, միանշանակ չի ընկալվում: Ա. Մ. Էրդելսկին այն դիտում է որպես հակառակի հիմնավորում. եթե սուբյեկտիվ իրավունքը և դրան համապատասխանող պարտականությունը պահպանվեին, ապա ինչու՞ պետք է օրենսդիրը հատուկ նշեր, որ կատարածը չի կարող հետ պահանջվել (ՌԴ ՔՕ, հոդված 206): Ի կատարումն գոյություն ունեցող պարտավորության իրականացրած կատարումը հետ պահանջելու անթույլատրելիությունը քաղաքացիական իրավունքի ընդհանուր կանոն է: Իսկ եթե պարտապանից համապատասխան պարտականության կատարում պահանջելու սուբյեկտիվ իրավունքը դադարել է, ապա այդ կանոնի սահմանման անհրաժեշտությունը հասկանալի է դառնում, քանի որ առանց դրա կարող էր անհիմն ստացածը հետ վերադարձնելու հարց ծագել:

Այնուհետև հեղինակը անդրադառնում է նաև չվերադարձվող անհիմն հարստացմանը. հայցային վաղեմության ժամկետի ավարտից հետո ի կատարումն պարտավորության տրված գույքը որպես անհիմն հարստացում, վերադարձման ենթակա չէ: Հեղինակը նշում է, որ ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքի 1109-րդ հոդվածի նշանակությունն այն է, որ այն հատուկ իրավական կարգավիճակ է ստեղծում անհիմն հարստացման որոշակի տեսակների համար: Եթե չլիներ այդ նորմը, դրանում նշված գույքը, ընդհանուր կանոնի համաձայն, ենթակա կլիներ վերադարձման՝ որպես անհիմն ստացած գույք, բայց այս հոդվածի շնորհիվ այդ անհիմն հարստացումը, մնալով անհիմն, ձեռք է բերում հատուկ կարգավիճակ. այն ենթակա չէ վերադարձման: Այս կերպ 1109-րդ հոդվածից կարելի է եզրակացնել, որ հայցային վաղեմության ժամկետի ավարտից հետո անհիմն հարստացումը, որը չի կարող հետ պահանջվել, համարվում է անհիմն հարստացում:

---

¹ Տե՛ս **Тархов В. А.**, նշված աշխատությունը, էջ 247:

վարտից հետո ի կատարումն պարտավորության տրված գույքը օրենսդիրը համարում է առանց իրավական հիմքի տրված և, ներդնելով 1109-րդ հոդվածի կանոնը, միայն խոչընդոտ է ստեղծում ստացածը հետ պահանջելու համար: Դրա համար էլ քաղաքացիական օրենսգրքի 1109-րդ և 206-րդ հոդվածները ավելի շուտ մատնանշում են հայցային վաղեմության ավարտից հետո սուբյեկտիվ իրավունքի դադարումը, քան դրա պահպանումը¹:

Սակայն Ե. Ա. Սուխանովը դա բացատրում է նատուրալ պարտավորությունների գոյությամբ²՝ որպես նատուրալ (ոչ հայցային) պարտավորություններ սահմանելով պայմանագրերից ծագած, իրավական տեսանկյունից ուժի մեջ գտնվող պարտավորական հարաբերությունները, որոնցով պահանջները քաղաքացիական օրենքի ուղղակի նշման ուժով չեն կարող իրականացվել դատական (հայցային, այսինքն՝ հարկադիր) կարգով, բայց որոնցով կամավոր կատարումը չի համարվում անհիմն հարստացում³:

Մեր կարծիքով՝ Ա. Մ. Էրդելևսկու նշված դիրքորոշումն անհիմն է թվում հետևյալ պատճառաբանությամբ: Հայցային վաղեմության ժամկետի լրացած լինելու հանգամանքը դատարանը չի կարող սեփական նախաձեռնությամբ առաջ քաշել և կիրառում է միայն վիճող կողմի դիմումով: Այսինքն՝ հայցային վաղեմության ժամկետի ավարտվելն ինքնին իրավաբանական փաստ չէ և կարող է նշանակություն ձեռք բերել միայն համապատասխան դիմումի համակցությամբ: Եվ այն դեպքում, երբ նման դիմում առկա չէ, և պահանջը հիմնավոր է, ապա, չնայած վաղեմության ժամկետի անցած լինելուն, դատարանը բավարարում է հայցը, և այդ դեպքում, ի կատարումն դատական ակտի, պարտապանը պարտավոր է կատարել իր պարտավորությունը: Նման պարագայում դժվար թե կատարումը անհիմն համարվի, և եթե նույնիսկ օրենսդրական նշված դրույթը չլիներ, միևնույն է, անձը չէր կարողանա հետ պահանջել կատարումը:

---

¹ См. у Эрделевский А. М., О последствиях истечения исковой давности, материал подготовлен с использованием правовых актов по состоянию на 1 мая 2004 года, <https://www.lawmix.ru/comm/2929>:

² См. у Гражданское право, в 4 т., том 1, Общая часть, учебник 3-е издание, переработанное и дополненное, էջ 713:

³ См. у նույն տեղը, էջ 604:

Բացի այդ՝ եթե օրենսդիրը համարեր, որ իրավահարաբերությունը դադարում է հայցային վաղեմության ժամկետը լրանալով, դժվար թե դրույթ նախատեսեր, որ այն կիրառվում է միայն վիճող կողմի դիմումի առկայության դեպքում (եթե հայցային վաղեմության ժամկետի լրանալը ինքնուրույն իրավաբանական փաստ լիներ, որը դադարեցնում է իրավահարաբերությունը, ապա այդ դեպքում դատարանը դա ներառել տվյալ գործով ապացուցման առարկայում և իրավահարաբերության առկայության փաստը պարզելիս պարտավոր կլիներ ինքնուրույն անդրադառնալ այդ հարցին ու հաշվի առնել որոշում կայացնելիս), և դժվար թե քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը այն նշեր որպես հայցը մերժելու առանձին հիմք, քանի որ այդ պարագայում հայցը կմերժվեր ոչ թե այն հիմքով, որ լրացել է հայցային վաղեմության ժամկետը, այլ այն պատճառաբանությամբ, որ հայցը հիմնավոր չէ, բացակայում է պաշտպանության ենթակա օբյեկտը (եթե դադարել է իրավահարաբերությունը, ապա չկա նաև սուբյեկտիվ իրավունքը, որի պաշտպանությունը հայցվում է դատարանում):

Քաղաքացիական գործը ճիշտ լուծելու համար անհրաժեշտ է պարզել, թե արդյոք իրականում գոյություն ունե՞ն կողմի պնդած փաստերը, և դրանք իրավաբանական բնույթի՞ են, որոնք են դրա ապացույցները, և արդյոք կարելի՞ է դրանք համարել դատական, արդյոք կողմի ներկայացրած պահանջները բխո՞ւմ են այդ իրավաբանական փաստերից, և որն է վիճելի իրավահարաբերության իրական բնույթը, արդյոք հայցվորի նշած պատասխանողը այն սուբյեկտն է, որը պարտավոր է պատասխանող լինել տվյալ հայցով, և վերջապես իրականում հայցվորի մոտ առկա՞ է սուբյեկտիվ իրավունք, և արդյոք այն ենթակա՞ է պաշտպանության: Առանց նշված հարցերի պատասխանների՝ անհնար է լուծել գործը ըստ էության, անհնար է հասնել քաղաքացիական դատավարության նպատակին¹:

---

¹ См. и Сахнова Т.В., Курс гражданского процесса, 2-е изд., перераб. и доп., М., изд. «Статут», 2014, էջ 390:

Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի¹ 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերի շրջանակը որոշում է դատարանը՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիման վրա՝ ղեկավարվելով վիճելի իրավահարաբերության նկատմամբ կիրառելի իրավական նորմերով:

Որպես կանոն, ապացուցման առարկան որոշելու նորմատիվ աղբյուր նյութական իրավունքի նորմերն են: Քաղաքացիական գործով դատական ապացուցման նպատակը գործի փաստական հանգամանքները բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ պարզելն է, այսինքն՝ ապացույցների օգնությամբ իսկությանը լրիվ համապատասխանող իրավաբանական փաստերը բացահայտելն է, որոնց հետ օրենքը կապում է կողմերի միջև վիճելի իրավահարաբերության ծագումը, փոփոխումն ու դադարումը, և այլ հանգամանքներ վեր հանելը, որոնք նշանակություն ունեն գործի ճիշտ լուծման համար²:

Այսինքն՝ ապացուցման առարկայի մեջ այնպիսի հարցեր են ներառվում, որոնք նշանակություն ունեն իրավահարաբերության գոյությունը պարզելու և, ըստ այդմ, ճիշտ որոշում կայացնելու համար: Օրենքը տալիս է այն հարցերի մոտավոր շրջանակը, որոնք քննարկելուց հետո կայացվում է ապացուցման պարտականությունը բաշխելու մասին որոշում՝ այդ ցանկում ներառելով նաև պատասխանողի առարկությունների փաստական և իրավական հիմքերը (քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 167-րդ, 169-րդ հոդվածներ):

Ընդհանրապես, իրավաբանական նպատակից ելնելով, առարկությունները տարանջատում են իրավունքի գոյությունը ժխտող առարկությունների (перемпторные эксцепции) և իրավունքի իրականացման դեմ ուղղված առարկությունների (дилаторные эксцепции): Ինչպես արդարացիորեն նշում է Գ. Դերնբուրգը, այս

---

¹ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք, ՀՀՊՏ 2018.03.05/16 (1374), ընդունվել է 09.02.2018 թ., ուժի մեջ է մտել 09.04.2018 թ.:

² Տե՛ս **Васильев С.В.**, Гражданский процесс, курс лекций, X., изд. «Эспада», 2010, <http://pravo.studio/rf-grajdanskiy-protsess/ponyatie-tsel-sudebnogo-60439.html>:

դասակարգման նշանակությունն այն է, որ իրավունքի գոյությունը ժխտող առարկությունները պետք է հետազոտվեն դատարանի կողմից և հաշվի առնվեն նրա կողմից՝ անկախ կողմերի նախաձեռնությունից: Հակառակ դեպքում դատարանի կողմից կայացված որոշումը կլինի անօրինական և անհիմն, քանի որ չի համապատասխանի գործի փաստական հանգամանքներին: Ինչ վերաբերում է առարկություններին, որոնք ինքնին իրավունքի նկատմամբ ոտնձգություն չեն ներկայացնում, սակայն ժխտում են իրավունքի իրականացման հնարավորությունը, ապա այդպիսիները կարող են դատարանի կողմից հաշվի առնվել միայն, եթե պատասխանողը ինքը հղում անի դրանց¹: Այդպիսին են վաղեմության ժամկետի ավարտման, պարտավորության առաջացման հիմքի վիճարկման, պահանջի կատարման ժամկետը վրա հասած չլինելու, տվյալ հայցը տվյալ դատարանին ընդդատյա չլինելու և այլ հարցերի վերաբերյալ առարկությունները²:

Այսպիսով՝ հայցային վաղեմության ժամկետի լրացած լինելը պատասխանողի առարկությունների հիմքում ընկած փաստ է, սակայն դատարանը ապացուցման առարկան որոշելիս դրանում չի ներառում հայցային վաղեմության ժամկետի վերաբերյալ հարցը:

Դատարանի կողմից որոշվող ապացուցման առարկայի մեջ հայցային վաղեմության ժամկետի լրացած լինելու հարցը չներառելը այն պարագայում, երբ ապացուցման առարկայի մեջ մտնում են իրավահարաբերության գոյությունը կամ բացակայությունը հիմնավորող բոլոր հանգամանքները, նույնպես վկայում է, որ հայցային վաղեմությունը որևիցե ազդեցություն չունի իրավահարաբերության գոյության վրա:

Բացի այդ՝ հայցային վաղեմության ժամկետի լրանալուց հետո պարտավորության կատարումը իրավահարաբերության շրջանակներում կատարված լինելու հանգամանքը հիմնավորելու համար կարևոր ենք համարում անդրադառնալ նաև նյութաիրավական վեճի վրա դատավարական իրավահարաբերությունների

---

¹ Տե՛ս **Дернбург Г.**, Пандекты: т. 1, Общая часть, пер. Г. фон Рехенберга, под рук. и ред. П. Соколовского. М., 1906, էջ 375, **Белов В. А.**, Вексельные возражения, Законодательство, № 7, 2000, <http://5fan.ru/wievjob.php?id=16641>:

² Տե՛ս **Белов В.А.**, նշված աշխատությունը, <http://5fan.ru/wievjob.php?id=16641>:

ազդեցությանն ու հայցային վաղեմությունը կիրառելու մասին դիմում ներկայացնելուն՝ որպես դատավարական գործողության:

Դատարանում քննվող քաղաքացիաիրավական վեճի վրա քաղաքացիական դատավարական իրավահարաբերությունների ազդեցությունը բնութագրվում է որպես կարգավորող ազդեցություն¹: Այսինքն՝ այդ գործողությունները չեն կարող նյութաիրավական հարաբերություններ ծնող, փոփոխող կամ դադարեցնող իրավաբանական փաստեր լինել: Ուստի կարգավորող ազդեցություն պետք է ունենան նաև այն դատավարական գործողությունները, որոնք կազմում են դատավարական իրավահարաբերությունների բովանդակությունը:

Այստեղ կարևոր է նաև հասկանալ հայցային վաղեմությունը կիրառելու մասին դիմումի՝ որպես դատավարական գործողության բնույթը:

Դատավարական գործողությունների ներքո պետք է հասկանալ վարույթի մասնակից սուբյեկտի գործողությունները, որոնք նա իրականացնում է իր դատավարական իրավունքներն իրականացնելու նպատակով:

Դատավարական գործողությունների մի տեսակը կազմում են կամարտահայտությունները, որոնց նպատակը դատարանի գործունեության վրա ազդելն է, իսկ դրա միջոցով էլ՝ դատավարության ճակատագրի: Երկրորդ կատեգորիան ընդգրկում է փաստական գործողությունները՝ ուղղված դատարանին նյութ տրամադրելուն՝ որոշում կայացնելու համար, և նրան օգնություն ցույց տալուն գործի փաստական և իրավական կողմերը բացահայտելիս:

Առաջին կատեգորիայի դատավարական գործողությունների դեպքում երբեմն դատարանը մինչև կողմի պահանջը բավարարելը այն ենթարկում է ըստ էության ստուգման և միայն այն դեպքում, եթե այն համարի իրավաչափ և գործի հանգամանքներին համապատասխանող, բավարարում է այն: Նման դեպքերում դատավա-

---

¹ Տե՛ս **Тихиня В. Г.**, նշված աշխատությունը, https://studme.org/15780309/pravo/grazhdanskie_protseussualnye_pravootnosheniya_subekty:

րական հետևանքները միշտ չէ, որ վրա են հասնում այն տեսքով, ինչպես ցանկանում է կողմը¹:

Հենց այս կատեգորիային պատկանող դատավարական գործողություն է հայցային վաղեմությունը կիրառելու մասին դատարանին ուղղված դիմումը, որին հատուկ են վերջինիս բնորոշ հատկանիշները. դատավարական գործողություններ կատարելը կամ չկատարելը կախված է բացառապես կողմերի կամքից, անձի դատավարական գործողությունները իրավաբանական հետևանքներ են առաջացնում միայն դատարանի միջոցով, ուստի միշտ չէ, որ անձը հասնում է այն նպատակին, որին ուղղված էր իր գործողությունը: Ընդ որում՝ կարող ենք նկատել, որ դատավարական գործողությունը այս հատկանիշներով նաև տարբերվում է նյութական իրավահարաբերության շրջանակում իրականացվող գործողություններից:

Այստեղ կարևոր է անդրադառնալ դատավարական իրավունքների մի կարևոր հատկանիշի. դատավարական իրավունքների գոյությունը սահմանափակվում է որոշակի ժամանակահատվածով, որի ընթացքում դրանք պետք է օգտագործվեն իրենց իրավատերերի կողմից: Հենց որ իրավունքը դադարում է ժամկետի ավարտմամբ, վերանում է նաև նրա վրա հիմնված գործողություններ կատարելու հնարավորությունը²:

Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 168-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ գործին մասնակցող անձը կարող է վկայակոչել հայցային վաղեմության ժամկետի լրանալու փաստը մինչև գործով ապացուցման պարտականությունը բաշխելու մասին որոշում կայացնելը՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ նա հիմնավորում է տվյալ փաստը մինչ այդ վկայակոչելու անհնարիությունն իրենից անկախ պատճառներով: Այդ դեպքում հայցային վաղեմության ժամկետի լրանալու փաստը կարող է վկայակոչվել ոչ ուշ, քան մինչև առաջին ատյանի դատարանում դատաքննության ավարտը:

---

¹ См. и **Васьковский Е.В.**, Курс гражданского процесса: Субъекты и объекты процесса, процессуальные отношения и действия, 1917, (Классика гражданского процесса.), М., изд. «Статут», 2016, էջ 594:

² См. и նույն տեղը, էջ 591:

Այսինքն՝ այդ իրավունքի իրականացումը սահմանափակվում է որոշակի ժամանակահատվածով, առավելագույնը մինչև առաջին ատյանի դատարանում դատաքննության ավարտը: Այսպիսով՝ նշված գործողությունը միայն դատավարական իրավահարաբերությունների շրջանակում իրականացվող գործողություն է: Ուստի այդ դիմումը՝ որպես դատավարական գործողություն, նշանակություն է ձեռք բերում միայն դատավարական իրավահարաբերության շրջանակներում և ազդեցություն ունի միայն դատարանի կողմից կայացվող որոշման վրա, սակայն չի ազդում նյութաիրավական հարաբերության գոյության վրա:

Վերոնշյալ հիմնավորումներից պարզ է դառնում, որ հայցային վաղեմության էությունը բացահայտելու համար կարևոր է այն դիտարկել դատավարական իրավահարաբերությունների հետ ունեցած կապի շրջանակում (հայց ներկայացնելու պահից ծագում են դատավարական իրավահարաբերություններ), մի հանգամանք, որին բավարար չափով ուշադրություն չի հասկացվել:

Սուբյեկտիվ իրավունքի գոյության վրա հայցային վաղեմության ժամկետի ազդեցությունը ժխտելու տեսանկյունից հետաքրքրություն է ներկայացնում այն հեղինակների տեսակետը, որոնք իրավահարաբերությունները տարանջատում են կարգավորողի և պահպանողականի:

Ա. Պ. Սերգենը, տարանջատելով կարգավորող և պահպանողական իրավունքները, նշում է, որ հայցային վաղեմության ենթակա է ոչ թե ինքնին կարգավորող իրավունքը, այլ միայն պաշտպանության պահպանողական իրավունքը, որն առաջանում է տուժողի մոտ նրա իրավունքի խախտման հետևանքով: Դրա համար էլ հայցային վաղեմության ավարտվելը որևիցե ազդեցություն անմիջականորեն հենց կարգավորող քաղաքացիական իրավունքի վրա չունի և սկզբունքորեն չի կարող ունենալ:

Բոլոր քաղաքացիական իրավունքները կարգավորողի և պահպանողականի բաժանելու ուսմունքի տեսանկյունից հայցային վաղեմությունը տարածվում է միայն խախտված իրավունքի պաշտպանությունն իրականացնելու հնարավորության վրա: Ընդ որում՝ քանի դեռ պահպանվում է վաղեմության ենթարկված պահանջները արտադատական կարգով իրականացնելու հնարավոր

րությունը, շարունակում են գոյություն ունենալ նաև խախտված կարգավորող իրավունքները¹:

Ե. Ա. Կրաշենինիկովի, որը նույնպես իրավահարաբերությունները կարգավորողի և պահպանողականի բաժանելու տեսության հետևող է, մոտեցումն այս հարցի կապակցությամբ առավել ճշգրիտ է թվում: Նա նշում է, որ հայցային վաղեմությունը որպես իր առարկա կարող է ունենալ միայն այն սուբյեկտիվ իրավունքը, որին հատուկ է իրավասու մարմնի կողմից հարկադիր իրականացվելու նյութաիրավական հնարավորությունը, քանի որ նրա գործողությունը ոչ այլ ինչ է, քան այդ հնարավորությունը մարելը: Նշված հնարավորությունը բնորոշ է միայն հայցապահանջին, որը կոչված է միջնորդավորելու կարգավորող սուբյեկտիվ քաղաքացիական իրավունքի կամ օրենքով պահպանվող շահի պաշտպանությունը²:

Մեր կարծիքով, չվերադարձվող անհիմն հարստացման մեջ վաղեմության ժամկետի ավարտից հետո ի կատարումն պարտավորության տրված գույքը ներառելով, օրենսդիրը նպատակ է հետապնդում հստակեցնելու, որ պահպանողական իրավահարաբերության դադարումը չի հանգեցնում կարգավորող իրավահարաբերության դադարման:

Ամփոփելով նշված դիրքորոշումներն ու հիմնավորումները՝ գտնում ենք, որ հայցային վաղեմության ժամկետը դադարեցնում է սուբյեկտիվ իրավունքը իրավագոր մարմնի միջոցով հարկադիր իրականացնելու հնարավորությունը՝ ազդեցություն չունենալով ինքնին սուբյեկտիվ իրավունքի գոյության վրա:

Սուբյեկտիվ իրավունքը բնորոշվում է որպես հնարավոր վարքագծի՝ օրենքով ապահովված չափ՝ ուղղված շահերի բավարարման հետ կապված նպատակին հասնելուն³: Այսինքն՝ այստեղ կարևորվում է նպատակը, որի համար անձը մտել է իրավահարաբերության մեջ: Եթե սուբյեկտիվ իրավունքը հնարավոր վարքագծի

---

¹ Տե՛ս **Сергеев А.П.**, նշված աշխատություն, <http://be5.biz/pravo/g014/18.html#3>:

² Տե՛ս **Крашенинников Е. А.**, Понятие и предмет исковой давности, Ярославль, изд. ОАО «Ярославский Полиграфкомбинат», 1997, էջ 51:

³ Տե՛ս Большой юридический словарь, **Сухарев А.Я., Крутских В.Е., Сухарева А.Я.**, М., изд. Инфра-М, 2003, 703 с., <https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/18556>:

չափ է, ապա իրավունքի իրականացման ներքո հասկացվում է այն հնարավորությունների իրագործումը, որոնք օրենքով կամ պայմանագրով տրամադրվում են սուբյեկտիվ իրավունքը կրողին¹: Միայն իրականացնելով իր սուբյեկտիվ իրավունքը՝ անձը կարող է հասնել այդ նպատակին, իսկ այն, որ իրավունքը կարող է իրականացվել թե՛ դատական և թե՛ արտադատական կարգով, թե՛ հայցալին վաղեմության ժամկետի սահմաններում և թե՛ դրանից դուրս, անվիճելի է: Ուստի այնքան ժամանակ, քանի դեռ հնարավոր է հասնել սուբյեկտիվ իրավունքում պարփակված նպատակին, այն գոյություն ունի:

СУЩНОСТЬ ИНСТИТУТА ИСКОВОЙ ДАВНОСТИ

Кристина Габузян

Аспирант кафедры гражданского права ЕГУ

В данной статье анализируется вопрос, имеющий важное значение для выявления сущности института исковой давности: прекращается ли существование самого субъективного гражданского права, принадлежащего истцу, с истечением срока исковой давности или нет. Для получения ответа на этот вопрос в данной статье мы изучаем связь института исковой давности с правом на иск и с субъективным правом, а также рассматриваем этот институт в рамках его связи с процессуальными правоотношениями.

THE NATURE OF THE INSTITUTE OF THE STATUTE OF LIMITATIONS

Kristine Gabuzyan

PhD Student at the YSU Chair of Civil Law

The current article discusses issue whether the plaintiff's subjective civil right ceases to exist with the expiration of the term for statute of limitations. The issue under discussion has a significant importance for revealing the nature of the institute of the statute of limitations. In order to answer this question the article discusses the connection of the institute of the statute of limitations with the right to claim and the

---

¹ Տե՛ս **Серебрян А.П.**, նշված աշխատություն, <http://be5.biz/pravo/g014/15.html>:

subjective right and also considers this institute in the frame of connection with the procedural legal relations.

Բանալի բառեր՝ հայցային վաղեմություն, սուբյեկտիվ իրավունք, իրավահարաբերություն, հայց, իրավունքների իրականացում, իրավունքների պաշտպանություն, իրավունքի հարկադիր իրականացում, պարտավորության կատարում, հայցային վաղեմություն ժամկետի ավարտ:

Ключевые слова: *исковая давность, субъективное право, правоотношение, иск, осуществление прав, защита прав, принудительное осуществление прав, выполнение обязательства, истечение срока исковой давности.*

Key words: *statute of limitations, subjective right, legal relation, claim, exercise of rights, protection of rights, enforcement of a right, fulfillment of obligation, expiration of the term for statute of limitations.*